

персоналістическої самореалізації, тому імператив цінити час настраїває свідомість подвижника до виділення значення темпоральності серед інших модифікацій буття в ряд особливості актуальності життєвого світу. Але для підвищення значення часу в свідомості особистості необхідно його аксіологічне насичення в орієнтуванні на цінність трансцендентної особистості. Таким чином час виглядає не фізичним вмістилищем багаточисельних фрагментів буття, а «насиченим феноменом» і *персоналістически орієнтованим часом*. З однієї сторони, час надає особистості можливість динамічного її буття, дозволяючи їй вийти за межі статичного дрейфу і устремитися в активний життєвий процес, подолавши на його шляху багаточисельні перешкоди і таким чином реалізувати свій персоналістический потенціал. З іншої сторони, завдання персоналізації, в реалізацію якої втягнуто час, в ціннісному сенсі підвищує його над значенням фізичного часу. Таким чином, не тільки особистість реалізується в часі, але і час реалізується в формі ціннісно-смыслового його наповнення.

Встрічу між особистістю і часом організує персоналістическа думка – як світсько-філософська, так і релігійна. При цьому свідомість людини звертається до часу, а час підключається до інтересів людини. Інтерес людини до темпоральності супроводжується її прив'язаністю до цінності часу, а цінність часу прив'язується до інтересів особистості. Однак релігійна думка, включаючи християнську, націлює взаємоприв'язаність особистості і часу до божественної трансценденції, а божественну трансценденцію звертає до людини в його часовому бутті.

7. Ітак, *взаємоприв'язаність особистості і часу прослідковується в різноманітних горизонтах осмислення даної ситуації* – метафізическому, філософсько-антропологіческому (в варіанті персоналістическої дискурсивної практики), аксіологіческому, семиотическому, теологіческому. Але, крім перерахованих парадигмальних значень, слід виділити *герменевтический горизонт*, в систему якого включені значення «антропології відновлення» і час в його метафізическому, філософсько-персоналістическому, аксіологіческому і семиотическому аспектах застосовно до християнської думки. Одночасно весь названий ряд значень, спільно з богословським дискурсом, виглядає в ролі інструмента інтерпретації розглянутої проблеми. «Антрологія відновлення» як темпоральний індекс представлена в формі актуальної проблеми широкого сфери гуманітарної думки. Створена автором зустріч між значеннями особистості і часом виявилася зустріччю між різноманітними дискурсивними практиками в їх орієнтованості до філософському осмисленню культури людського буття.

КОЗАЦЬКА СТАРОВИНА В ГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА

Петутіна О.О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Академія військово-історичних наук і козацтва

м. Харків, Україна

100 років тому пішов з життя видатний майстер вітчизняної графіки Г.І. Нарбут (1886–1920). Його вважають одним із засновників українського стилю в образотворчому мистецтві 20–30-х рр. ХХ ст. Митець здобув визнання ще за життя, хоча були часи в нашій новітній історії, коли його замовчували та навіть звинувачували, приписуючи чужі йому, насамперед, політичні погляди. Нарбут завжди підкреслював свою «українскість», навіть у Петербурзі його не раз бачили у синьому камзолі з жовтими чоботами. Для одного із сатиричних журналів він створив власний герб, який підписав: «Мазепинець, полку Чернігівського, Глухівської сотні,

старшинський сын и гербов а амблемат живописец».

Традиційний побут хутора Нарбутівка (поблизу Глухова), успадкованого від предків-козаків, витвори народного мистецтва – писанки і витинанки, українські пісні та казки, повісті М. Гоголя формували його художній смак. А перші графічні твори, що їх копіював майбутній художник, були творінням неперевершеного майстра – природи. Дослідник творчості Г. Нарбута П. Білецький зазначає: «Незабаром зачарувала його чутка лише обранцям музика літер, накреслення яких стало для нього захопливим заняттям». Молодий хлопець зацікавився рукописами та першодруками і, «знайшовши зразок шрифту «Остромирова Євангелія», заходився вчитися писати стародавнім робом. Спочатку переписав «Поученія Володимира Мономаха до своїх дітей», а потім «Євангеліє від Матвія» [1, с. 6]. А ще глухівський гімназист вивчав стародавні споруди, з товаришами розкопував козацький вал. Саме у роки навчання у нього виникає цікавість до архівних документів, генеалогії, гербів, орнаментів козацької доби.

Роботи Нарбута, представлені на глухівських виставках напередодні закінчення гімназії, здобули визнання фахівців. Серед них начерки козацької тематики «Лірник» та «Сліпий з хлопчиком-поводирем» з Альбому 1906–1907 рр., що зараз зберігається в колекції Харківського художнього музею. Малюнок в них будується на чітких, як у старовинних гравюрах, лініях із застосуванням виключно чорного кольору, який підкреслює білий фон паперу.

Разом із братом Володимиром 1907 р. він вступив до Петербурзького університету на факультет східних мов, але незабаром обидва перевелися на історико-філологічний. В університеті Г. Нарбут навіть заснував художній гурток, бо переїхавши до Петербурга, він вже був індивідуальністю, яку відразу оцінили його вчителі – І. Білібін, а згодом Л. Бакст і М. Добужинський. Останній рекомендував талановитому студенту стажування у знаменитій в Європі студії Ф. Холлаші (Мюнхен, 1909) для подальшого удосконалення. Але Нарбута все більше захоплювала українська культура, що пізніше проявилось у формуванні власних поглядів на творчий метод в образотворчому мистецтві, зокрема графіці.

Рання його творчість дає уявлення про естетичні погляди митців об'єднання «Мир искусства», до якого він був причетний. Але поступово в індивідуальному стилі Г. Нарбута проявилася самобутність, що відрізняла його поміж інших «миріскусників» і споріднила з українською образотворчою спадщиною. Графічні роботи молодого митця до книжок «Теремок. Мизгир», «Дерев'яний орел» (1909), «Танцюй, Матвію» (1910), «Іграшки» (1911), «Байки Крилова» (1912–1913), свідчать про віртуозне володіння технікою, здатність мовою графіки висловлювати власні переживання та думки. Останню роботу з її «силуетним стилем» мистецтвознавці навіть називають книгою «бездоганної архітектури» (О. Сидоров).

Щороку по кілька місяців Г. Нарбут жив у рідному маєтку, подорожував Україною, збираючи старовинні речі у панських садибах. Незабутніми були враження від руїн Остозького замку, Батуринського палацу, Кам'янська-Подільського з його величним архітектурним ансамблем. А ще він моделював одяг, проектував меблі, конструював іграшки, малював етикетки промислових виробів. І це був досвід дизайнерської діяльності, що тоді завойовувала Європу.

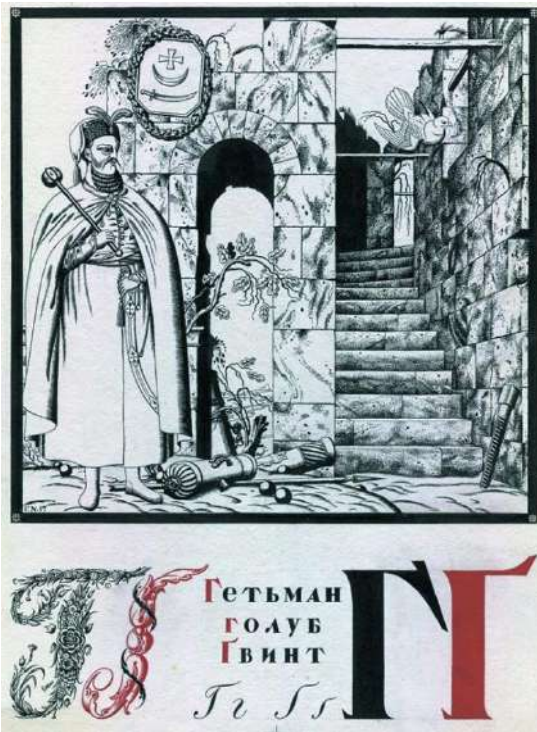
У Петербурзі Г. Нарбут затоваришував з відомими геральдистами В. Лукомським, О. Шарлеманем, С. Тройницьким. Став членом редакції журналу «Гербовед», намалював безліч гербів. В цій роботі він вже не тільки графік, а й історик-дослідник. Щодалі, то більше заглиблювався Нарбут у художню українську старовину (декоративне мистецтво, козацькі портрети, народні картини тощо). Приятелював з видатним знавцем козацьких архівів В. Модзалевським та тонким цінителем української архітектури Г. Лукомським. Важливою подією для митця стала виставка «Ломоносов та елизаветинські часи» (1912), бо саме йому запропонували монументальні розписи для зали «Малоросія».

З особливим натхненням Г. Нарбут працював над ілюстраціями до книг української тематики, що видавалися в Петербурзі. Серед них роботи Г. Лукомського «Давня архітектура

Галичини» (1915) та «Старовинні садиби Харківської губернії» (1916–1917), «Герби гетьманів Малоросії» (1915) В. Лукомського та В. Модзалевського, обкладинка й малюнки до «Малоросійського гербовника» (1914–1916). В цих роботах автор виблискує всіма гранями свого таланту. Мистецтвознавець П. Білецький навіть порівнює їх із ліричними віршами [1, с. 16].

В Петербурзі, де Г. Нарбут прожив 10 років, він цілком сформувався як митець. Але у 1917 р. художник переїхав до Києва, в якому плідно працював три останні роки свого життя, створивши власний і неповторний графічний стиль.

Малоросія відходила в минуле, а українська мова впевнено набувала рівних прав із мовами інших європейських країн. Ще у 1916–1917 рр. Г. Нарбут розпочав роботу над «Українською абеткою», створивши 14 аркушів з оригінальними літерами та ілюстраціями. У Києві, вже 1919 р., художник продовжив цей проект, переосмисливши його концепцію. Образи стали виразнішими та комічними за змістом. У малюнках виявилось притаманне майстру поєднання фантазії, поетичності та віртуозного володіння художніми засобами графіки. Нарбут використовує різноманітні прийоми, що дали змогу в чорно-білих та кольорових малюнках утілити незліченну кількість образів.

«Г». Аркуш «Української абетки», 1917

Титульний аркуш збірки родинних документів Нарбута. 1917

На аркушах «Абетки» по дві літери. Кожна ліва – справжній твір образотворчого мистецтва. Права ж літера – зразок графічного дизайну. І цей синтез – ознака епохи, що поєднала і в той же час показала своєрідність двох видів естетичної творчості в сучасній культурі. Г. Нарбут одним із перших це усвідомив.

«Українська абетка» наповнена зображеннями з козацької епохи. Бароккові орнаменти та архітектура, козацьке вбрання та побутові речі, старовинні музичні інструменти, гетьманська булава, козацька шабля, а ще спис, рушниця, гармата, навіть знаменита «чайка». В центрі ж аркуша «Г» – постать гетьмана П. Дорошенка.

Зараз немає фахівця, який би точно вказав, скільки літер намалював Нарбут. У виданні О. Савчука репродуковано всі оригінали 1917 та 1919 рр. Але відомі друкарські відбитки, що розмальовані автором в кольорах [5]. Митець уважав цю роботу своїм головним творінням, хоча і незавершеним. Найкращою і останньою сюїтою Нарбута назвав «Українську абетку» О. Сидоров [4, с. 104].

Аналізуючи твори художника, виконані в Україні, видно, як поступово змінювалася його творча манера та ширшав художній кругозір. Це була передусім своєрідна переробка форм українського барокко. Принципової різниці між оформленням книги «Говтолеси. Нарис історії роду» (1915), що створювалася у Петербурзі, та обкладинкою часопису «Наше минуле» (1918), виконаною у Києві, майже немає. В центрі композицій постаті на повен зріст, мальовані в душі козацьких портретів. На обгортці «Говтолесів» чернігівські храми, будинок Лизогуба, портрети П. Дорошенка, Д. Туптала та Паліхи. У «Нашому минулому» – київські споруди, постаті козака з рушницею і шляхтянки. Декоративно і площинно трактує художник козацьке вбрання. Але настроїв робіт різний, бо минуле – НАШЕ.

Козацькими портретами навіяна навіть графіка гральних карт. У «королях» представлено конкретних гетьманів з їхніми гербами, але в ставленні художника до минувшини помітна іронія. Це справжні дружні шаржі на козацьку старовину. Історичні постаті тепер для нього художній засіб, який допомагає створювати цілком нові образи, що наслідують бурлескний жанр традиційного вітчизняного живопису Нового часу. Так працює він над портретом кумедного гетьмана-авантюриста Тетері-Моржковського: на шапці – дірка, кінчик вуса відірвано, в руці не булава, а кварта горілки. У 1918 р. Нарбут створив ще один бурлескний образ родовитого шляхтича Л. Грабуздова, за висловом М. Рильського, надзвичайно яскраво національного у доробку. Вигадано було родовід цього хуторянина, що починався від Хама. Створювалися портрети Грабуздова, його власноручні малюнки, що пародіювали стилістику художника, друкувалися в періодичній пресі статті за його підписом, аж поки одна з газет не сповістила читачів про його смерть.

У Києві Г. Нарбут багато спілкувався з мистецькою елітою – П. Тичиною, О. Мурашком, М. Семенком, М. Зеровим, Л. Курбасом, А. Петрицьким. Особливі стосунки склалися у нього з В. Кричевським, який на той час вважався найкращим українським графіком; плідно співпрацював з М. Грушевським, навіть зберігав у нього свій архів. В особі Кричевського Нарбут зіштовхнувся з сильним конкурентом. Але це творче протистояння лише сприяло формуванню особистого українського стилю Нарбута. Коли 5 грудня 1917 р. було відкрито Академію мистецтв – перший в історії України вищий художній навчальний заклад, про заснування якого мріяв ще Т. Шевченко, ректором було призначено В. Кричевського, а Г. Нарбут очолив майстерню графіки. Але вже у 1919 р. ректором став Г. Нарбут. Шрифтом «Пересопницького Євангелія» він переписав свідоцтво про своє обрання на посаду, прикрасив його ренесансною буквицею на золотому тлі, бо мріяв залишити цей документ як історичну пам'ятку.

Разом з тим в його близькому оточенні були представники нової влади, серед яких – нащадки козацьких родів, що ностальгували за українською старовиною. Майже всі вони були русифіковані, але більшість з них свідомо поверталася до української мови і культури. Таким був передусім П. Скоропадський – нащадок брата гетьмана І. Скоропадського. Ці люди змогли не тільки зрозуміти, а й оцінити новий стиль художника, який вже сформувався на початку 1918 р. Як зазначає І. Дудник, це був «український шляхетський стиль, від якого віяло старою Гетьманщиною, але який, завдяки творчому переосмисленню, не сприймався архаїчно» [2].

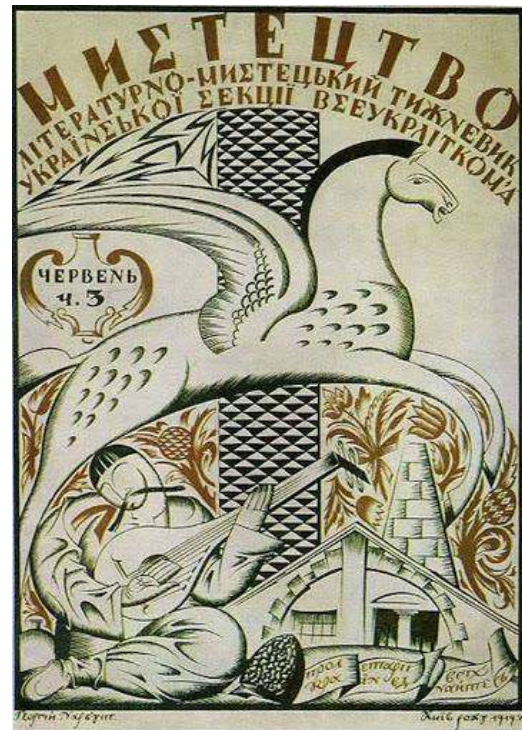
Із перших днів становлення державності художник брав участь у створенні герба та печатки України, грошових знаків, марок. Спочатку державну символіку УНР доручили розробляти В. Кричевському, але конкурс на кращі ескізи українських паперових грошей виграв Г. Нарбут. Розробляючи графіку купюри 100 карбованців, він застосував вишукані орнаменти в

дусі козацького бароко, декоративні шрифти та зображення знака князя Володимира – тризуба. За 52 дні до його офіційного прийняття як Державного Герба України, саме на грошах вперше з'явився знак княжої доби!

На замовлення Центральної Ради Нарбут виконав і зображення герба УНР, де на блакитному восьмикутнику – постать козака в обрамленні орнаменту з тризубом угорі. У проєкті державної печатки із зображенням козака з рушницею майстер, ймовірно, використовував зразки гетьманських печаток П. Дорошенка, І. Мазепи, К. Розумовського, П. Калнишевського. Тоді ж Г. Нарбут працює і над проєктом великого герба. На жаль, до нас дійшла лише його обкладинка. В ній, з одного боку, зображені фігури гетьмана, вченого та козака Мамаю, що, за задумом художника, символізували державне управління, якісну освіту та український менталітет, з іншого – робітник зі щитом, на якому зображений тризуб. До речі, обличчя всіх фігур схожі. Так поєднав автор історію і сучасність.

Титульна сторінка книжки В. Нарбута «Аллилуя». 1919

Фронтоспіс журналу «Мистецтво». 1919

У 1919–1920 рр. художник і громадський діяч Г. Нарбут працював з небувалим піднесенням. Глибоким опануванням засобів українського образотворчого фольклору позначені останні роки його творчості. Вже не старшинські герби та пишні форми барокко, а «козаки мамаї», селянські вибійки, полтавські килими, опішнянська кераміка, – ось що надихало майстра. Він збагнув як ідейний, так і пластичний сенс постаті козака-бандуриста: Мамай для Нарбута – узагальнений народний образ. Художник не лише глибоко відчув його, а й з'ясував таємницю досконалості композиції, в основі якої кола різних діаметрів, що вписані у прямокутник. Краї картини, вертикалі списа, дубового стовбура становлять другу «лінійну мелодію» композиції, що контрастує з першою, підсилює виразність круглястих обрисів [1, с. 21].

У цей період Нарбут працював здебільшого в журнальній графіці, зокрема в «Мистецтві» – журналі, що видався М. Семенком та А. Петрицьким. І тут він черпав натхнення у зразках часів козацької України. Його як і раніше захоплювали стародруки, парсуни, міська культура

Нового часу. Це були зразки його «чистої графіки» – найбільша ощадність художніх засобів, мінімум ліній, плям при найвищій виразності цілого.

Перлиною в творчому доробку Г. Набута стала одна з останніх його робіт – ілюстрація до «Енеїди» І. Котляревського (1919) [3, с. 175–176].

Козацькі старожитності не просто надихали художника протягом усього його творчого життя. Вони стали складовою самобутнього стилю Г. Нарбута, без якого неможливо уявити процес формування національної ідентичності в українському суспільстві першої чверті ХХ ст. Видатний художник-графік перетворив Козаччину в справжнє естетичне явище сучасної вітчизняної культури.

Література

1. Білецький П.О. Георгій Нарбут : Альбом / П.О. Білецький. – К.: Мистецтво, 1983. – 119 с.
2. Дудник І. Від книжки до гривні. Український стиль Георгія Нарбута / І. Дудник // Режим доступу: <http://istpravda.com.ua/articles/2011/08/26>.
3. Петутіна О.О. До історії візуальної «Енеїди». / О.О. Петутіна // Філософія в сучасному світі : Матеріали міського наук.-практ. семінару 17–18 листопада 2017 р. – Х. : Точка, 2017. – С. 173–178.
4. Сидоров А.А. Нарбут // Мастера современной гравюры и графики : Сб. материалов. – М.-Л.: Госиздат, 1928. – С. 79–105.
5. Українська абетка. Малюнки Георгія Нарбута / передм. М. Ю. Філевич; упоряд. О. О. Савчук; художн. оформ. О. Г. Чекаль. – Х. : Видавець Олександр Савчук, 2020. – 64 с.

ДО 300-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Северин В.Д., Северин Н.В.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

м. Харків, Україна

Григорій Савич Сковорода – самобутній український філософ, поет, педагог. Він народився 22 листопада (3 грудня) 1722 року в селі Чорнухи на Полтавщині у козацькій сім'ї. У віці дванадцяти років його віддали на навчання до Києво-Могилянської академії, де він з перервами навчався до 1753 року. Перерви були викликані перебуванням у Петербурзі, де Сковорода співав у придворній капелі цариці Єлизавети, поїздками у складі російської місії до угорського міста Токай для закупівлі вин, подорожами Польщею, Австрією, Угорщиною, Італією, Німеччиною, Словаччиною тощо. Тож можна сказати, що Сковорода обійшов не лише Україну, а й Західну Європу, познайомився з західноєвропейською культурою, з поглядами німецьких містиків. Хоча він не закінчив повного курсу академії, однак виробив свої самостійні філософські погляди. У поглядах Г. Сковороди поєдналися й киево-могилянська схоластика, і український православний традиціоналізм, і платонівська традиція, і навіть епікурейство.

Сковорода є одним із найяскравіших представників української культури та філософії Нового часу, великим українським мудрецем. Його безцінний спадок не втратив своєї актуальності до сьогодні протягом трьох століть і, очевидно, не втратить важливості навіть через багато століть потім.

У 2022 році українська прогресивна спільнота буде відзначати 300-літній ювілей з дня народження Г.С. Сковорода, який стане широкомасштабним святом, буде відзначатися на високому державному рівні, адже гідне вшанування пам'яті українського Першорозума – це критерій нашої культурності, освіченості, національної самоідентифікації.